

Bán Imre életműve és szellemi öröksége

A régi magyar irodalom és művelődés történetének kutatása terén Bán Imre életműve — úgy véljük, túlzás nélkül állítható — a 20. század legjelentősebb teljesítményeinek egyike. Hét önálló kötete, négy nagyobb szintézisben vállalt jelentékeny szerepe, szövegkiadói és fordítói tevékenysége s mintegy 300 publikációja egyértelműen mutatja kutatói termékenységét, másfelől szinte páratlan sokoldalúság is jellemzi, témái a középkortól a 19. század közepéig terjedtek, olykor még modernebb kérdésekhez is hozzászólt. Azon kevesek közé tartozott, akik nem csupán az ország egyik régiójában tartoztak a szellemi élet vezető egyéniségei közé, hanem mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos fórumokon rangot és elismerést érdemeltek ki. Noha nem a tudományszervezés, hanem sokkal inkább a kutatói elmélyedés volt elsődrendű erénye, nem hiányzott egyetlen jelentős debreceni vagy országos tudományos rendezvényről sem, s a humán tudományoknak szinte minden területén avatottként hallatta hangját s adta közre véleményét.

Annak a tudományágnak, amelyet elsősorban Horváth János emelt igen magas színvonalra, az őt követő nemzedékben (lényegében a 20. század második feléről van szó) három kiemelkedő egyénisége akadt: Klaniczay Tibor, Tarnai Andor és Bán Imre. Mivel sajnálatos módon már mindegyikük esetében lezárt életművekről beszélhetünk, helye lehet a mérlegelésnek, az eredmények összegzésének, a szellemi örökségükről való számadásnak. Noha ezúttal csak Bán Imre munkásságáról kívánunk szólni, kiindulópontként mégis hármójuk nevét együtt kell említeni, s egyéniségük alapvető különbségei ellenére is érdemes néhány közös vonásukra ráirányítani a figyelmet.

Elsősorban talán arra, hogy ők hárman nem egy-egy írónak, témának, jelenségnek, stílusnak vagy éppen kutatói módszernek voltak specialistái és elkötelezettjei, hanem a régi magyar kultúra hét évszázadának teljességét fogták át szakmailag autentikus módon, szintetizáló igénnyel, a részletekben is mindig az egészet tartva szem előtt. Az ősköltészettől a klasszicizmusig, a *Halotti Beszéd*től Kazinczyig ívelt az a szellemi horizont, amit Bán Imre a kutató igényével áttekinített, s e téren kortársai közül csak az említettekben volt észrevehető ennek a szándéknak a markáns érvényesítése.

Ezen túl közös volt bennük az is, hogy a magyar jelenségek vizsgálatakor mindig európai kontextusban gondolkodtak, legyen szó kapcsolattörténetről, a komparatiztika szempontjairól, különböző nemzeti irodalmak hasonló jelenségeiről vagy éppen alapvető eltéréseiről. Noha időnként mindegyikük vállalkozott mikrofilológiai feladatok megoldására is, nem egyszer vallattak meg senki által még nem vizsgált forrásokat igen alaposan, az ilyen munkák az ő tanulmányaikban azonban mindig távlatot kaptak, az új adatok mindig folyamatok ábrázolását és értelmezését segítették elő. A teljességigényhez és az európai látókörhöz végül

még egy harmadik jellemzőt is említenünk kell, amely mindhármukban megvolt, ez pedig az interdiszciplináris szemléletmód érvényesítésének erős igénye. Az egyháztörténet, művészettörténet, folklór vagy éppen a filozófiai eszmélkedés múltja egyaránt jól ismert terep, autentikus megállapításokra alkalmat adó diszciplína volt valamennyiük számára. Az ilyen tudóstípus sajnálatos módon ma már egyre ritkább, így joggal merül fel a kérdés: járhatók-e tovább az általuk kiépített utak, követendőek-e avagy megújítandóak-e alkalmazott módszereik, mi az, amit szellemi örökségükből nem lenne célszerű szem elől téveszteni?

Töprengéseink ezekhez a kérdésekhez kívánnak kapcsolódni, amikor Bán Imre életművének jellegzetességeit, értékeit és eredményeit igyekszünk számba venni és mérlegre tenni. Feladatunkat megkönnyíti, hogy éppen Klaniczay Tibor és Tarnai Andor voltak azok, akik a debreceni tudós szellemi portréjának megrajzolását megkezdték, így mindenekelőtt a ő megfigyeléseiket célszerű továbbgondolnunk.

1. „Hatalmas tartalékok” birtokosa

Klaniczay Tibor 1975-ben, a 70 éves debreceni professzort köszöntve, a tudását fokozatosan, céltudatosan építő kutatót jellemezte benne, azt a tudóst, „aki hosszan előre dolgozik, aki tudásának nagy részét tartalékban tartja és akkor áll vele elő, amikor már teljesen megérettnek tekinti munkáját, vagy amikor az igények jelentkeznek immár nagy erővel iránta”.¹ Később még konkrétabban fogalmaz: „Olyan irodalomtörténész ő, aki nemcsak az éppen előtte álló feladatokon dolgozik, hanem építi közben esetleg csak egy évtized, vagy évtizedek múlva megszülető műveit is. Mindig hatalmas tartaléknak van tehát birtokában.”² Ezzel az alapvető tudósi és emberi karaktervonással magyarázza Klaniczay Bán Imre egyéb erényeit is: e felhalmozott tudás birtokában tudott mindig az éppen aktuális konferencia témájához alapvető előadással hozzájárulni, ezért tudott egyes kismonográfiákat (pl. *A Karthauzi Névtelen műveltségéről* szólót vagy az *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században* címűt) szinte meglepő gyorsasággal az asztalra tenni, s ez tette lehetővé számára az igen tartalmas bírálatok, opponensi vélemények és recenziók sokaságának elkészítését is.

Klaniczaynak ezt az alapvető megfigyelését teljes mértékben találónak érezzük, noha mára már elavultnak minősül az a szóhasználata, amely szerint „termékeny hatású lett Bán Imre gondolkodására a marxizmus ismerete”, valamint hogy „ő mindig a marxista társadalomtörténeti koncepció erősítését, finomítását segítette elő”. A társadalomtörténeti koncepció említése természetesen jogos, hiszen Bán Imrének már 1941-ben megjelent tanulmánya (*A gyöngyösi templomper Bocskay István korában*) ennek jegyében fogant, s ugyanezt a felfogást — a mély társadalom- és egyháztörténeti beágyazottságot — folytatta az Apáczai-monográfia is (1958). Ha a „marxista” jelzőt — mint korabeli divatos, szinte kötelező érvennyel használt retorikai sallangot — elhagyjuk a fenti jellemzésből, akkor (Klaniczay megfigyelése nyomán) biztos alapról indíthatjuk a Bán Imre-jellemzést.

1. KLANICZAY Tibor, *Bán Imre köszöntése*, in *Studia Litteraria*, tom. XIII, 1975, 5.
2. Uo. 9.

Klaniczay után tíz évvel Tarnai Andor árnyalta tovább a képet. Ezt már csak azért is megethette, mert időközben megjelent az *Eszmék és stílusok* (1976), s e kötetben teljes joggal méltatta Tarnai az „összehasonlító szempont” erős érvényesülését. Így írt erről: „Éppen a nemzetközileg értékesíthető tudás és a soha nem lankadó érdeklődés tette lehetővé, hogy Bán Imre kiemelkedő szerepet játsszon a magyar komparatiztika megújulásának évtizedeiben, főleg francia és olasz vonatkozású előadásaival, cikkeivel, nem utolsó sorban pedig külföldi könyvek szakszerű ismertetésével”.³ Tarnai szavait már csak azért is érdemes felidézni, mert újabban mintha teljesen feledésbe menne, hogy a napjainkban örvendően fejlődő összehasonlító kutatások alapjainak lerakásában a debreceni professzor úttörő érdemeket szerzett. Francia és olasz nyelvű tanulmányainak egész sorában mutatkozik meg a kapcsolattörténet és a komparatiztika szempontjainak érvényesülése, megállapításaira nemcsak lehet, de kell is építenie a jelen és a jövő kutatóinak.⁴ A Tarnai által megfogalmazott kívánság azóta valóra vált: megjelent a kis híján monográfiává terebélyesedő Dante-tanulmánykötet (1988), amely nyugodtan sorolható be a magyarországi italianisztika legnagyobb teljesítményei közé.

A két legmarkánsabb értékelés, a Klaniczayé és a Tarnaié mellett természetesen számos köszöntő, majd nekrológ is méltatta Bán Imre munkásságát, tanári és kutatói eredményeit, egyes könyveinek tudományos hozadékát.⁵ Az ezekben elmondottak megismétlése nem szükséges, ehelyett inkább — most már születésének 90. évfordulóján is túl — azt a kérdést tesszük fel: hol látjuk az immár hat éve lezáródott életmű kulcspontjait, legmarkánsabb vonásait, s mi az, ami szellemi örökségként reánk hagyományozódott?

2. „Számomra a tanítás nem volt teher”

Minden Bán-biográfia számon tartja, hogy 1930 és 1952 között (tehát 22 tanéven át) a gyöngyösi gimnázium tanára volt, mégsem mondta ki még senki az ebből eredő világos következtetést. Azt ugyanis, hogy Bán Imre pályája páratlan a maga nemében: úgy vált ő országos és nemzetközi hírnű tudóssá, tanszékvezető egyetemi tanárrá, szakterületének egyik legnagyobb tekintélyévé, hogy életének több mint két évtizedét a középfokú oktatásban töltötte, a középiskolás korosztálynak oktatta az irodalmat, a francia nyelvet (s olykor néhány osztályban még az éneket is). Mint gyöngyösi éveinek újabb, igen részletes feldolgozásából tudjuk, bőségesen kivette részét az iskolai munka minden részletéből, volt osztályfőnök, önképzőköri vezető, ünnepszervező, szakfelügyelő, iskolai könyvtáros, igazgatóhelyet-

3. TARNAI Andor, *Bán Imre köszöntése*, in *Studia Litteraria*, tom. XXIII, 1985, 7–8.

4. Életművének bibliográfiáját összeáll. Sz. Ludányi Valéria, Debrecen, 1977 (folyt. *Studia Litteraria*, 1985).

5. BITSKEY István, Helikon, 1975; KOVÁCS Sándor Iván, ItK, 1975; uő., *Arcképvázlat Bán Imréről*, Alföld, 1977; *Irodalomtudósaink fóruma (Bán Imrével beszélget Julow Viktor)*, Jelenkor, 1978; *Beszélgetés Bán Imrével*, Alföld, 1985. 12. sz.; *In memoriam Bán Imre*, BORZSÁK István, IMRE László, BITSKEY István nekrológjai, Alföld, 1990, 5. sz.; BITSKEY I. *Jegyzet Bán Imre Dante-könyvéről*, Alföld, 1989, 5. sz.; TARNAI Andor nekrológja ItK, 1990, 5–6. sz.

tes, de még a *Magyar–Szovjet Művelődési Társaság* helyi tagozatának kultúrfelelősi tisztségét is ráruházták 1946-ban.⁶

Mindez csak akkor kezd különös jelentőségűvé válni, ha rápillantunk munkásságának bibliográfiájára, s abból látjuk, hogy ugyanezen idő alatt állandóan publikált, egyház- és művelődéstörténeti tanulmányokat írt, szövegeket adott ki, latinból műfordításokat készített, rendezte a helyi református egyház levéltárát és könyvtárát, majd a „teljesen ömlesztett állapotban lévő városi levéltárát”, továbbá a ferencrendiek régi könyvanyagában igen gazdag s ezért műemléki jellegűvé nyilvánított helyi könyvtárát.⁷ Ezek a tények azt mutatják, hogy 1930–1952 között egyáltalán nem volt lehetetlen vidéki középiskolai tanárként a színvonalas oktatómunkát és a tudományos kutatást összekapcsolni, s egyidejűleg művelni. Aligha vitatható, hogy Bán Imrében már ekkor rendkívüli tudásanyag halmozódott fel, ennek hiányában aligha tudta volna megállni helyét 1952 őszétől az egyetemi katedrán s az országos tudományos fórumokon. Mind a gimnáziumi oktatás, mind a levéltári és könyvtári rendszerező munka módszerességét, filológiai pontosságot és pedantériát kívánt meg, s ennek jótékony hatása a későbbi professzor tevékenységén mindig is erősen érződött. Mindezt már csak azért sem árt hangsúlyozni, mert mai tudósképzésünkben (PhD-kurzusok) szinte teljes mértékben hiányzik mind a középiskolai tanári gyakorlat, mind a mélyebb könyvtári és levéltári ismeretek elsajátítása, holott ezeknek nevelő ereje, önfegyelmző hatása mással aligha pótolható. Bán Imre példája és életútja — többek között — erre is figyelmeztet.

3. Szövegkiadások és szintézisek

A forrásismeretet, a szövegek tiszteletét és szakszerű kezelését Bán Imre gyöngyösi évei kellőképpen megalapozták, emellé azonban — már egyetemi oktatóként — igen hamar társította a szintetizáló munkák iránti vonzalmát is. Már 1952-ben sajtó alá rendezte Zrínyi Miklós és Misztótfalusi Kis Miklós műveit, munkatársa volt az egyetemi szöveggyűjtemény kiadásának, Apáczai- és Rákóczi-szövegeket fordított és magyarázott: alulról építkezett tehát, az egyes részletek megismerése révén azonban céltudatosan épült fel a szintézis, a 600 lap terjedelmű Apáczai-monográfia (1958). Méltán tartható ez a mű a 17. századi magyar protestáns művelődés korszak-monográfiájának is, mivel az *Enciklopédia* szerzőjéről csakis a korabeli szellemi élet egészének ismeretében lehetett autentikusan szólni. Olyan háttérrel rajzolt a kolozsvári tudós tevékenysége mögé, amely bemutatta kor szellemi áramlatait, irodalmi gondolkodását s eszmevilágát egyaránt.

A továbbiakban Bán Imre részvétele már szinte természetes volt minden magyar irodalomtörténeti szintézisben, a Bóka–Pándi-féle háromkötetesben (amelynek 1957–71 között négy kiadása jelent meg), s a hatkötetesben csakúgy, mint a

6. SZECSKÓ Károly, *Adalékok Bán Imre gyöngyösi éveire*, in Mátrai Tanulmányok, Gyöngyös, 1995, 291–306.

7. Minderről részint maga Bán Imre számolt be (Egyháztörténet, 1943, 389–405; Magyar Könyvszemle, 1940, 242–250; uo. 1955, 144–146), valamint vö. MISÓCZKI Lajos, *A gyöngyösi műemlékkönyvtár*, in Agria (Az Egri Múzeum Évkönyve), tomus XVIII, 1981, 207–209.

horvát nyelvű kiadványban (Novi Sad, 1976). A reneszánsz kor európai irodalmait áttekintő kötetekben, az akadémiai termékek során ugyancsak jelentős fejezetek megírása hárult rá.⁸ S mindezek mellett, velük egyidőben készültek antológiái, szövegválogatásai is (*A barokk*, 1962; *A debreceni diákirodalom*, 1964). Szintézisek és szövegkiadások tehát mintegy kiegészítették egymást Bán Imre munkásságában, mindkét „műfajban” otthonosan mozgott, elismert szakteknitely lett. Nem véletlen, hogy Klaniczay Tibor a Csokonai kritikai kiadás főszerkesztőjéül is őt kérte fel 1964. jan. 13-án keltezett levelében, a következő szavakkal: „A fő kérdés mindenképpen a kiadás új főszerkesztőjének... a kérdése. Akárhogy nézzük a dolgot, téged az Isten is erre teremtett, úgy is mint filológust, úgy is mint debrecenit, úgy is mint Csokonai-szakértőt. Nagyon kérlek értesíts arról, hogy vállalkoznál-e erre a szerepre, akár teljesen egyedül, akár úgy, hogy formálisan Juhász Gézával együtt szerepelve majd, de ténylegesen persze ez esetben is Juhász Géza beleszólása nélkül?”⁹

Bán Imre nem zárkózott el a megtisztelő kérés elől, sőt 1964. jan. 30-án a Gellért Szállóban tartott személyes találkozásukon a tervezett hat kötet sajtó alá rendezésének részleteit is megbeszélték. Más kérdés, hogy egy évvel később, 1965-ben a Déri Múzeum-i „száműzetés” után a tanszékre visszakerülő Julow Viktor kapta meg végül is ezt a feladatot, ami természetesen racionális megoldás volt, lévén neki a felvilágosodás a szakterülete. Bán Imre textológiai ismereteinek, a filológia terén kivívott tekintélyének és elismertségének ez az epizód — Klaniczay szándéka — így is sokatmondó jelzése, beszédes bizonyítéka. S mindennek alapján talán még egy megjegyzés megfogalmazható. Az ugyanis, hogy Bán Imre irodalomtörténeti munkái mögött mindig ott állt a rendkívül alapos szövegismeret, a filológiai gondosság, ez adta meg hitelét megállapításainak. Jó példa erre két kismonográfiája. A Karthausi Névtelen műveltségének beható feltérképezését csakis a vastag szöveganyag mélyreható ismerete tette lehetővé, ugyanígy a magyarországi latin nyelvű irodalomelméleti kézikönyvek áttekintő feldolgozása is azért maradandó értékű, időtálló munka, mert a latin textusok beható ismeretén alapul.

Mindez ismét csak aktuális tanulság: összegző munkák aranyfedezetét első sorban beható szövegismerettel lehet megteremteni, az újszerű teóriák nem hozhatnak sok eredményt a filológia hathatós támogatása nélkül.

4. Interdiszciplinaritás és komparatív szemlélet

Az Eötvös-kollégista Bán Imre szellemi fejlődésére — saját visszaemlékezése szerint — a legnagyobb hatással Horváth János, Eckhardt Sándor és Gombocz Zoltán előadásai voltak.¹⁰ A „magyar irodalomtörténet-írás atyjától” a szintetizáló hajlamot, a kiegyensúlyozott és szövegekkel illusztrált előadásmódot tanulta meg,

8. *Litterature de la Renaissance*, sous la direction de N.I. BALACHOV, T. KLANICZAY, A.D. MIKHAILOV, Bp. 1978, 251–266; *L'époque de la Renaissance*, vol. II–IV (s. alatt).

9. Klaniczay levele a KLTE Régi Magyar Irodalmi Tanszékének irattárában található meg, ugyanott a Csokonai kritikai kiadás „őstörténetének” valamennyi dokumentuma megvan.

10. MAGYARI Imre, *Portrévázlat Bán Imréről*, Egyetemi Élet (Debrecen), 1977. márc.

Eckhardt volt a filológiában a mestere, akinek e téren „rendkívül magas követelményei voltak”, Gombocz pedig nyelvtudásával nyugozta le hallgatóit, Bán Imre is „nyelvzseni”-ként említi őt. A három egyetemi „mesterhez” hozzá kell még számítanunk Kodály Zoltánt, akinek „ingyenjegyei” oda vezettek, hogy 1924–28 között Bán Imre a Zeneakadémia állandó vendége volt és saját vallomása szerint nemigen akadt Bartók- vagy Kodály-taktus, amit fel ne ismert volna. S még mindig nem tehetünk pontot a „mesterek” felsorolásában: itt kell említeni még Esze Tamást is, aki Gyöngyösön egyháztörténeti munkásságával tett nagy hatást a fiatal tudós-tanára.

Mindezt azért volt célszerű megemlíteni, hogy láthatóak legyenek Bán Imre interdiszciplináris kutatói mentalitásának gyökerei: irodalom és nyelvtudás, a szótáríró és Balassi-filológus Eckhardt hatása, zeneművészet és egyháztörténet, textológia és eszmetörténet egyaránt jelen volt képzettségében, eszmevilágában, az általa alkalmazott tudományos módszerekben. A különböző művészeti ágak egyaránt érdekelték, érthető, hogy a régi magyar műveltségben eléggé elhanyagolt korszaknak, a 17. századi barokk művészetnek különös figyelmet szentelt. A családból hozott protestáns racionalizmust alighanem szerencsésen egészítették ki az egri gimnáziumi évekre visszavezethető művészeti élmények, amelyek talán még nem is tudatosan, de ráirányították a barokk műemlékek közt élő diák figyelmét a környezet esztétikumára. Mindezek a hatások együttesen eredményezhették azt az interdiszciplináris érdeklődést és elkötelezettséget, amellyel Bán Imre tanulmányi íródtak s amelyek e téren ma is követendő példaként szolgálhatnak.

Mindemellé társult a már említett komparatív szemléletmód, amelynek révén a magyar jelenségeket is mindig európai kontextusban szemlélte. Latin és német tudásának alapjait még a középiskolából hozta, romanistaként pedig a francián kívül a többi neolatin nyelvet is megismerte, elsősorban természetesen az olaszt. Noha franciául tudott legjobban, s nemzetközi konferenciákra ezen a nyelven maga írta meg magyar tárgyú tanulmányait, mégis viszonylag kevés a francia témát feldolgozó írása (ilyen pl. *A francia szellem*, Gyöngyös, 1933). A francia természetes munkanyelv volt inkább számára, mint kutatás tárgya, vizsgált témái a magyaron kívül elsősorban az italianisztika köréből kerültek ki.

Mint arról másutt már bővebben szóltunk, e téren munkássága három nagy témakört ölelt fel.¹¹ Az elsőt természetesen a magyar–olasz irodalmi kapcsolatok kutatása jelentette. Több tanulmánya foglalkozott Balassi olasz irodalmi mintáival, mind a *Szép magyar komédia*, mind pedig petrarkizáló szerelmi lírája kapcsán.¹² Nem elhanyagolható szerepe van Bán Imrének abban, hogy Amedeo Di Francesco és más olasz és magyar kutatók tovább folytathatták kezdeményezéseit, s ma már gazdag szakirodalom áll rendelkezésre a reneszánsz kori magyar–olasz kapcsolatokat és komparatiztikát illetően.

11. BITSKEY István, *A „sacro poema” debreceni tudósa (Bán Imre, az italianista)*, in *Italianistica Debreceniensis*, vol. I, 1994, 181–183.

12. *Il dramma pastorale italiano e la „Bella commedia ungherese” di Bálint Balassi*, in *Italia ed Ungheria. Dieci secoli di rapporti letterari*, Bp. 1967, 1478156; *Il petrarchismo di Bálint Balassi e le sue fonti veneziane e padovane*, in *Venezia ed Ungheria nel Rinascimento*, Firenze, 1973, 261–274.

Másik nagy témaköre Bán Imre italianisztikai munkásságának az olasz reneszánsz és barokk művészetelméleti gondolkodás vizsgálata. Miközben Apáczai-monográfiáján dolgozott, az akkoriban Magyarországon éppen nem preferált barokk korszak kutatásának legújabb nyugat-európai eredményeit is élénk figyelemmel követte, s igen részletes beszámolót közölt a velencei barokk-kongresszusról.¹³ Ezek után érthető, hogy barokk-antológiája jórészt olasz teoretikusokat mutatott be, az olasz reneszánsz irodalomelméletéről szóló értekezése (1970) pedig az arisztotelészi poétika humanista recepciójáról és interpretációs kísérleteiről adott tág szemhatárú körképet. Curtius alapvető művének alapos ismeretében vázolta fel „a két roppant erejű irodalmi hagyomány” itáliai szimbiózisát, az antikvitásból kisarjadó neolatin poézisnek és a „lingua volgare” irodalmának együttes, egymást átható és megtermékenyítő virágzását, s e kettős pólus feszültségében a kialakuló és eszmélkedő olasz teoretikus gondolkodás fejlődését. De túl az elméleti háttér felvázolásán, a legjelesebbnek tartott 16. századi itáliai költőt, Ariostót önálló tanulmányban vizsgálta, benne a reneszánsz irodalmi stílusának mintaképet látta, az *Orlando furioso*-t pedig a humanista eszmények monumentális ívű utópiájaként mutatta be.

De Bán Imre italianisztikai munkásságának legfontosabb területe természetesen mégiscsak a Dante-kutatás, amelynek eredménye az a monografikus tanulmánykötet lett, amely Babits Commedia-fordítása óta a magyar dantológia legjelesebb teljesítménye. Találón jegyzi meg róla Király Erzsébet: „Bán Imre kötetének szervességét szerzőjének etikai személyisége adja, amely nemcsak a hasonlíthatatlan etikumú Dante iránti vonzalomban ölt testet, hanem a teljes, puritán szigorúságú filológiai módszert is áthatja, anélkül, hogy eltüntetné Dante-olvasatának velünk is közölt gyönyörűségét”.¹⁴ Szikár filológia és esztétikai élmény egyszerre volt Bán Imre számára a Dante-kutatás, ezért válhat műve időtálló értéké.

5. Témák, módszerek, örökség

Bán Imre szellemi örökségéből elsősorban tudományos érdeklődésének sokoldalúsága hagyományozott nehéz feladatot debreceni tanítványaira és utódaira. Amit ő egymaga művelt, annak ma már — részint a megnövekedett hallgatói létsámhoz, részint a tudományágak örvendetes fejlődéséhez is alkalmazkodva — három külön tanszéke van a KLTE-n: a régi magyar irodalom mellett a komparatiztika és az italianisztika is önálló egység, s mindhárom saját kiadványokkal (*Studia Litteraria, Italianistica Debreceniensis, Orbis Litterarum*) igyekszik kapcsolódni azokhoz a kutatói és oktatói tradíciókhoz (is), amelyeket Bán Imre személyisége jelenített meg, s képviselt több mint három évtizeden át.

Nem itt a helye és alkalma annak, hogy a debreceni irodalomtörténeti kutatómunka valamennyi részletét számba vegyük, néhány tényezőre és határozott törekvésre azonban ehelyütt is utalnunk érdemes. Ezek a következők:

13. *Filológiai Közlöny*, 1956, 498–508.

14. KIRÁLY Erzsébet utószava Bán Imre Dante-tanulmányaihoz, Bp. 1988, 266.

1. Úgy látszik (s ez igen sajnálatos), hogy az Akadémiai Kiadó nagyhagyományú sorozata, az *Irodalomtörténeti Könyvtár*, amelyben Bán Imre Apáczai-mongráfiája is megjelent, megszűnt. A kérdés az, szükség van-e napjainkban a magyar irodalom kutatási eredményeit monográfiák és monografikus igényű tanulmánykötetek formájában közreadni, vagy sem. A debreceni irodalomtörténészek úgy gondolják, hogy igen, s ennek a meggyőződésnek a jegyében indult meg 1993-ban a Csokonai Könyvtár sorozat Debreczeni Attila Csokonai-kötetével, amelynek kedvező volt a kritikai visszhangja. Most már ott tartunk, hogy e sorozatnak tizedik kötete is megjelent.¹⁵ Ha a továbbiakban is tartható lesz az évi három kötet kiadása, akkor talán nem eredmény nélkül őrződik Debreczenben az a hagyomány, amely Bán Imre szintézisjellegű munkák iránti affinitásával mutat összefüggést.

2. Mint láttuk, 1964-ben Klaniczay Tibor egyértelműen Bán Imrében s a debreceni tanszékben látta a Csokonai kritikai kiadás elkészítésének letéteményesét. Ha nem is Bán Imre személye, de mindenesetre az ő tanszéke vállalta a megbízatást, s az MTA Támogatott Kutatóhelyek Irodájának segítségével (s Szilágyi Ferenc főmunkatársként való alkalmazásával), a feladatot — a magyar irodalomtörténet egyik legnehezebb kritikai kiadásának elkészítését — lényegében megoldotta. Hét kötet megjelent, további kettő sajtó alatt van, s az utolsó is befejezés előtt áll. Szabadjon jelképes értékű tényként is említeni, hogy a sorozat három utolsó (prózai műveket tartalmazó) kötetét a tanszék docense, Debreczeni Attila rendezte sajtó alá, s eközben újabb felvilágosodás-kutató nemzedék nevelődött ki körülötte. Ha sokáig elhúzódott is, az 1990-es évek végére valósággá válik az, amiről Klaniczay Tibor és Bán Imre 1964-ben tárgyalt, töprengett, levelezett, s amit rajtuk kívül már sajnos Julow Viktor sem érhetett meg.

3. Bán Imre szerteágazó magyar irodalomtörténeti munkásságában nem könnyű feladat a súlypontokat kijelölni, a legfontosabb területeket meghatározni. Némi leegyszerűsítéssel mégis két ilyen pont jelölhető meg: a protestáns irodalom és művelődés kutatása, valamint a barokk fogalmának, megjelenési formáinak interdiszciplináris és komparatív elemzése. Nem véletlen, hogy a debreceni Régi Magyar Irodalmi Tanszék épp ezen a két területen igyekszik a jövőben is eredményeket elérni, mégpedig úgy, hogy a Bán Imre munkásságára visszavezethető etikai elkötelezettséget is igyekszik szem előtt tartani, a múlt kutatásából a nemzeti kultúra jelenére is érvényes következtetéseket igyekszik levonni. Olyan módon, miként azt Klaniczay és Tarnai Andor egyaránt hangsúlyozta: a „közösség, a társadalom, a nemzet” szolgálatában állva. Sohasem elzárkózva az újabb módszerektől és eredményektől, nemzetközi kontextusba helyezve a magyar jelenségeket, s lehetőség szerint a külföld előtt is feltárni a régi magyar műveltség európai kapcsolatait és összefüggéseit. A szándék és a törekvés ez, viszont azt majd a jövő döntheti el, hogy Bán Imre szellemi örökségéből mivel s mennyiben sikerült az utókornak hasznosan sáfárkodnia.

15. *Folytonosság vagy fordulat? (A felvilágosodás kutatásának időszzerű kérdései)*, szerk. DEBRECZENI Attila, 1996; IMRE László, *Műfajok létformája XIX. századi epikánkban*, 1996; LŐKÖS István, *Zrínyi Miklós eposzának horvát epikai előzményei*, 1997.